

Висновки. Таким чином, підбиваючи підсумки сказаного, зазначимо, що на сучасному етапі розвитку професійної педагогічної освіти надзвичайно актуальними і плідними залишаються ідеї А.С. Макаренка щодо необхідності вдосконалення процесу підготовки майбутнього вчителя. У творчій спадщині нашого видатного земляка сформульовано й обґрунтовано важливі теоретичні положення, які займають чільне місце у процесі формування педагогічного артистизму майбутніх учителів. Знайомство із зазначеними ідеями допомагає студентам підвищити рівень педагогічної майстерності, у майбутньому реалізуватись у професійній діяльності як яскрава, артистична особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будянський Д.В. Формування педагогічного артистизму майбутнього вчителя: Навчально-методичний посібник для викладачів, студентів педагогічних навчальних закладів та вчителів шкіл. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2005. – 164 с.
2. Булатова О. С. Педагогический артистизм: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Академия, 2001. – 240 с.
3. Загвязинський В.І. Педагогічна творчість учителя // Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія / Укл. Н.В. Гузій. – К., ІЗМН, 2000. – С. 13 – 21.
4. Кан-Калик В.А. Как овладеть элементами театральной педагогики // Учителю о педагогической технике / Под ред. Л.И. Рувинского. – М.: Педагогика, 1987. – С. 87 – 106.
5. Макаренко А.С. Некоторые выводы из педагогического опыта // Сочинения: В 7 т. – М., 1958. – Т. 5. – С. 227 – 250.
6. Макаренко А.С. Педагогика индивидуального действия // Сочинения: В 7 т. – М., 1958. – Т. 5. – С. 163 – 190.
7. Макаренко А.С. О моем опыте // Сочинения: В 7 т. – М., 1958. – Т. 5. – С. 251 – 276.
8. [Макаренко](#) А.С. Педагогическая поэма. – Л.: [Лениздат](#), 1976. – 616 с.
9. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
10. Станиславский К.С. Работа над собой в творческом процессе переживания // Собр. соч.: В 8 т. – М.: Искусство, 1954. – Т. 2. – 422 с.

УДК 37.013.42

М.С. Казанджієва
Сумський державний
педагогічний університет

ПРОФЕСІЙНА ПОЗИЦІЯ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ЯК ЧИННИК ГУМАНІСТИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті аналізуються особливості професійної позиції педагога в контексті гуманістичної освіти. Охарактеризовано структуру педагогічної позиції, критерії її сформованості та шляхи актуалізації.

In the article the features of professional position of teacher are analyzed in the context of humanism education. The structure of pedagogical position is described, criteria of their formation and ways of its actualization are given.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української освітньої системи значною мірою актуалізувалася проблема професійної діяльності й особистості педагога. Це пояснюється передусім суперечливими реаліями вітчизняного освітнього простору. З одного боку, збільшується обсяг педагогічних інновацій, не припиняються спроби впровадження нових ідей, вироблення ефективних педагогічних технологій, а з другого – триває освітня криза.

Кризовий стан освітньої системи позначився не лише на рівні освіченості і вихованості випускників середньої і вищої школи, але й на професійній свідомості педагога. Свідченням цього є деформація професійного світогляду, втрата професійних ідеалів, зміна ціннісних орієнтирів, загальне зниження педагогічної культури.

Причина такого становища, на нашу думку, полягає не тільки в суспільних трансформаціях або неprestижності професії. Стресовій педагогіці, авторитарному тиску, паралічу виховної діяльності, редукції ціннісно-мотиваційної сфери може протистояти тільки особистість із сформованою педагогічною позицією.

Викладене вище обґрунтовує актуальність проблеми формування професійної позиції вчителя.

Питання становлення і змісту індивідуально-особистісної позиції були предметом розгляду Б.Г. Ананьєва, Л.І. Борович, І.С. Кона, С.Л. Рубінштейна та інших психологів. Проблему суб'єктивного розвитку педагога досліджували Є.В. Бондаревська, А.В. Мудрик, В.А. Сластьонін та ін., особливості соціокультурної позиції особистості – Т.І. Власова, І.Колесникова та ін. Проте деякі аспекти зазначеної проблеми залишаються актуальними, з огляду на динамізм суспільних змін, появу нових реалій і пов'язаних із цим «педагогічних рефлексій».

Мета статті – проаналізувати позицію сучасного вчителя в контексті нової педагогічної дійсності.

Виклад основного матеріалу. Традиційно професійна позиція розглядалася як інтеграція особистісної позиції та професійних знань і

вмінь (професійної компетентності, що передбачало також моральне і світоглядне самовизначення). Мета професійної підготовки формулювалася при цьому як неперервний загальнокультурний, соціально-моральний і професійний розвиток.

Декларована професійна педагогічна позиція не завжди «розгортається» у програму діяльності. Зрештою, саме це і є смислом учительської професії – допомога у самоствердженні, педагогічна підтримка (Є.В. Бондаревська), педагогічний супровід (Є.І. Казакова), оптимізація життєвої позиції вихованця, спільний пошук цінностей, норм і законів життєдіяльності.

На думку М.Ф. Щетиніна, учитель повинен навчати досягненню сенсу життя і справжнього людського щастя. У контексті нової педагогічної парадигми вчитель не може лише декларувати вічні цінності, він має організовувати діяльність, спрямовану на підтримку дитини. У центрі його уваги повинен знаходитися суб'єктивний простір дитини, який взаємодіє із соціокультурним виховним простором (Л.І. Новікова).

Як цього досягти? Частково на це питання відповів К. Роджерс, сформулювавши «точки рефлексії» для вчителів:

«1. Чи вмію я входити у внутрішній світ людини, яка навчається і дорослішає? Чи зміг би я поставитися до цього світу без забобонів, без упереджених оцінок, чи зміг би я особистісно, емоційно відгукнутися на цей світ?

2. Чи вмію я дозволити самому собі бути особистістю і будувати відкриті, емоційно насичені нерольові взаємини з моїми учнями, взаємини, в яких усі учасники навчаються? Чи вистачить у мене мужності розділити зі своїми учнями цю інтенсивність наших відносин?..

3. Чи зможу я допомогти моїм учням зберегти живий інтерес, цікавість до самих себе, до світу, що їх оточує, – зберегти і підтримати те найдорожче, чим володіє людина?

...Чи зміг би я допомогти дитині рости цілісною людиною, почуття якої породжують ідеї, а ідеї – почуття?..» [2, 22].

Відповіді на подані вище запитання можуть бути ілюстрацією педагогічної рефлексії, яка є необхідним компонентом будь-якої цілеспрямованої педагогічної дії і професійної позиції в цілому.

Зазначимо, що складовими сформованої педагогічної позиції є, крім професійної рефлексії, професійна самооцінка і самосвідомість. Зупинимось детальніше на їх характеристиці.

Педагогічна рефлексія як осмислення (у тому числі переосмислення) власної діяльності забезпечує розробку її стратегій. Осмислення власного досвіду є першим, основоположним рівнем, на якому яскраво виявляється професійна ментальність педагога. Наступним рівнем є аксіологічний, змістом якого стає перетворення смислів на власні цінності. Власні цінності, у свою чергу, стають інструментом взаємодії зі світом. Педагог транслює свої цінності, на їх основі будує відносини зі світом, утверджує свою позицію в діяльності.

«Професійна самосвідомість учителя може бути описана такими характеристиками, як мотиваційно-ціннісне ставлення до власного досвіду педагогічної діяльності..., усвідомлення і переживання суб'єктивної значущості розвитку й особистісного зростання учня як вирішальної умови власної самореалізації в професії, виявлення і розпізнання якості особистісних утворень і властивостей свого «Я», готовності до перетворення педагогічної діяльності» [5, 3].

Безумовно, важливим компонентом професійної позиції педагога є установки. Серед продуктивних назовемо основні: установка на допомогу дітям і піклування про них, установка на соціальне служіння; установка на успіх в діяльності; установка на саморозвиток, саморозкриття.

Показником сформованості педагогічної позиції є професійна свобода і позитивні якості вчителя, а також система смислів, яка створена і транслюється відповідно до установок і цілей діяльності [1; 4; 6; 10].

Система смислів може бути орієнтованою на когнітивістську модель, коли основним педагогічним результатом вважається оволодіння знаннями, на біхевіористську (метою якої є набуття досвіду діяльності і поведінки, формування вмінь і навичок) або екзистенціалістську, де головним вважається досвід емоційно-ціннісних відносин і формування життєвої позиції.

Як правило, сформована позиція стійка, структурована, усвідомлюється її носієм. Саме це і дозволяє продуктивно реалізувати всі фази професійної діяльності – рефлексивну, ціннісну і проєктивну.

У педагогічному обігу функціонують п'ять рівнів сформованості професійної позиції педагога-вихователя: 1) позавиховний, сутністю якого є заперечення сенсу виховання; 2) нормативний, що передбачає лише виконання інструкцій; 3) технологічний, метою якого є впровадження нових форм роботи; 4) системний, згідно з яким забезпечується оптимальне педагогічне спілкування на основі єдності стилю і цілей; 5) концептуальний, змістом якого є не тільки професійні, але й особистісні стратегії вчителя.

Саме цей останній рівень і є метою професійної діяльності, за якої формується самостійність і довільність професійної поведінки.

І саме сформована педагогічна позиція забезпечує адекватний меті професійної діяльності вибір одного з варіантів співробітництва з учнями у вигляді «нової системи».

Такою системою може стати, наприклад, герменевтична освіта, що має на меті передусім «виховання почуттів». Йдеться про почуття людини до себе, до тих, хто її оточує, про емпатію загалом. І саме на основі емпатії вибудовується «розуміння як цілісне усвідомлення гармонійно-духовного стану» [7].

Становить інтерес і культуроцентрична парадигма, в основі якої знаходяться всі три форми «духовної предметності» – знання, цінності і проекти (моделі), що цілком відповідає галузям духовної культури (гносеологія, аксіологія, праксеологія) й утворює нерозривну єдність у діяльності людини [9, 108].

Безперечно привабливими є педагогіка ненасильства, педагогіка розвитку, діалогічна методологія та багато інших, у тому числі – «педагогіка дитинства», яка досить оригінально поділяє педагогічну дійсність на освіту і власне педагогіку.

У першому випадку діти є матеріалом для виховних впливів дорослих, які намагаються пристосувати «світ дитинства» до своїх потреб і врешті-решт є агресорами і диктаторами. Освіта у такий спосіб стає знаряддям експансії вихователів.

Діаметрально протилежний підхід демонструє «власне педагогіка» (або «педагогіка дитинства»), для якої ідея «світу дитинства» є основоположною: відсутність конструктивних дій, принцип невтручання,

повага до законів світу дитинства і вміння підкорятися їм – це головні орієнтири на шляху до введення дітей у «суміжні світи» – світ знань, культури, природи, світ соціальний, світ сакральний [8, 84].

Висновки. Наведені вище підходи, як і деякі інші, демонструють можливі шляхи подолання кризи – як учительської, так й учнівської. Чинниками стабілізації і стратегічного розвитку, на нашу думку, можуть стати, по-перше, введення учня в контекст культури (актуалізація культурного вектора, а не цивілізаційного), по-друге, формування суб'єктивного простору взаємодії, по-третє, зміцнення принципів педагогічного співробітництва. І, нарешті, особлива увага до особистості учня – не декларована, а реальна, як «діяльність милосердя і гуманізму» [6, 9].

А це, у свою чергу, неможливо здійснити без позитивної, творчої, гуманістичної професійної позиції педагога, спрямованої на «формування майбутнього».

ЛІТЕРАТУРА

1. Орлов А.А. Профессиональное мышление учителя как ценность // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 64.
2. Роджерс К. Вопросы, которые я бы себе задал, если бы был учителем: Доклад на конференции учителей в 1973 году // Семья и школа. – 1987. – № 10. – С. 22 – 24.
3. Ситаров В.А. Гуманистическая ценность педагогики ненасилия // Магистр. – 1996. – № 6. – С. 79 – 86.
4. Скок Г.Б. Как проанализировать собственную педагогическую деятельность. – М., 2002.
5. Сластенин В.А. О современном подходе к подготовке учителя // Технология психолого-педагогической подготовки учителей к воспитательной деятельности: Тезисы Всероссийской научно-практической конференции. – Барнаул, 1996. – С. 3 – 6.
6. Спирин Л.Ф. Профессиограмма общепедагогическая. – М., 1997. – С. 9.
7. Сулема И.Н. Философская герменевтика и образование // Педагогика. – 1999. – № 1. – С. 36 – 42.
8. Терехин А.Н. Педагогика и мир детства // Вопросы методологии. – 1992. – № 3 – 4. – С. 83 – 87.
9. Тхагансоев Х.Г. О новой парадигме образования // Педагогика. – 1999. – № 1. – С. 106 – 110.
10. Щекатунова А. Проблема самореалізації в психолого-педагогічній науці // Рідна школа. – 2006. – № 4. – С. 7 – 12.